

УДК 378.016:7.012-025.12

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-3-41>**Олена УСЕНКО,***orcid.org/0000-0003-0142-8132**асистент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Полтавська область, Україна) krm.uea@gmail.com*

НАВЧАЛЬНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПЛАКАТА В СТИЛІ УКРАЇНСЬКОГО АВАНГАРДУ В ПРОЦЕСІ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ

Метою дослідження є аналіз навчальних аспектів створення студентами плакату в процесі вивчення дисципліни дизайн-проектування. У статті подано теоретико-методологічні рекомендації для проведення занять з проектування плакатів. Методика дослідження базується на аналізі літературних джерел і власного досвіду проведення занять з дизайн-проектування.

Результати демонструють, що робота над плакатом сприяє розвитку композиційного мислення майбутніх дизайнерів, вона дає змогу пройти всі етапи дизайн-проектування й відчутти значимість та ефективність завершеного проекту. Виявлено особливості побудови плаката як інструменту повідомлення. Визначено запити сучасного споживача, який потребує актуальної форми плаката. Підкреслена значимість ролі дизайнера в процесі формування проектної ідеї, що підсилює їх якісну й ефективну трансляцію.

Процес навчання створення плаката визначається як засіб, що сприяє зміцненню міждисциплінарних зв'язків і підкреслює специфіку підготовки майбутніх фахівців з дизайну. Навчальна діяльність зі створення плаката об'єднує низку технологій, засобів і прийомів, якими володіли студенти на попередніх заняттях з кольорознавства, композиції та шрифтів. Такий підхід дає змогу сформуванню уявлення про плакат як явище культури, що володіє потужним виховним потенціалом.

Наукова новизна полягає в проектуванні наскрізної лінії навчання майбутніх дизайнерів особливостей створення тематичних плакатів з використанням різних зображальних засобів і технологій під час вивчення низки фахових дисциплін, що формують структурно-логічну послідовність цілеспрямованого навчального процесу.

Практична значимість отриманих результатів полягає в застосуванні описаних особливостей роботи з проектування плаката зі студентами на заняттях з дизайн-проектування для покращення ефективності навчального процесу. Проведене дослідження спрямоване на залучення майбутніх дизайнерів до пошуків вираження творчої ідеї в проектній роботі, до створення якісного плаката як засобу візуальної комунікації.

Ключові слова: *графічний дизайн, сучасний плакат, композиція плаката, освіта дизайнерів, дизайн-проектування, міждисциплінарні зв'язки, візуальні комунікації.*

Olena USENKO,*orcid.org/0000-0003-0142-8132**Assistant at the Department of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
(Kremenchuk, Poltava region, Ukraine) krm.uea@gmail.com*

EDUCATIONAL ASPECTS OF CREATING A POSTER IN THE STYLE OF THE UKRAINIAN AVANT-GARDE IN THE PROCESS OF ARTISTIC DESIGNING

The purpose of the research is to analyze the educational aspects of creating a poster by students in the process of studying the discipline of artistic designing. The article provides theoretical and methodological recommendations for conducting poster design classes. The research methods are based on the analysis of literature sources and own experience in conducting artistic designing classes.

The results show that working on the poster promotes the development of compositional thinking of future designers, it allows us to go through all the stages of artistic designing and feel the significance and effectiveness of the completed project. The features of creating a poster as a tool of the message are revealed. The requirements of a modern consumer who needs a relevant poster form are defined. The importance of the designer's role in the process of forming a project idea is emphasized, which enhances its high-quality and effective broadcast.

The process of learning how to create a poster is defined as a means of strengthening interdisciplinary connections and emphasizing the specifics of training future design specialists. Educational activities in creating a poster combine a number of technologies, tools and techniques that students have mastered in previous classes in color science, composition and fonts. This approach allows us to form an idea of the poster as a cultural phenomenon that has a powerful educational potential.

The scientific novelty consists in the designing a direction of training for future designers on the features of creating thematic posters using various visual tools and technologies while studying a number of professional disciplines that form the structural and logical sequence of a purposeful educational process.

The practical significance of the obtained results consists in the application of the described features of designing thematic poster in artistic designing classes with students in order to improve the effectiveness of the educational process. The conducted research is aimed at involving future designers in search for the expression of creative idea in project work, in creating a high-quality poster as a means of visual communication.

Key words: *graphic design, modern poster, poster composition, designer education, artistic designing, interdisciplinary connections, visual communications.*

Постановка проблеми. Графічний дизайн настільки широко використовується в сучасному суспільстві, що неможливо уявити соціальну, політичну, економічну, інформаційну діяльність без графічної візуалізації. Плакат як різновид графіки є звичним явищем нашого повсякденного життя й відіграє значну роль у формуванні пропозиції та попиту в різних сферах життєдіяльності суспільства. І хоча існує багато більш сучасних графічних засобів поширення інформації, використання плакатів не втрачає своїх позицій, інтерес до них лише зростає. Сучасний плакат розвивається стихійно, підпорядковуючись більше економічній необхідності, аніж законам гармонії та художнього смаку.

Інтеграція мистецтва створення плаката в систему підготовки майбутніх дизайнерів сприяє зміцненню міждисциплінарних зв'язків, знайомить студентів зі специфікою професійно-творчої діяльності графічного дизайнера. Вивчення плакату ґрунтується на дослідженні цього мистецтва як цілісного феномена в сукупності всіх його жанрів, соціальних функцій – єдності історії, теорії та практики, сприяє розвитку найважливіших професійних якостей особистості дизайнера: естетичного смаку, креативності, критичного мислення, рефлексійної оцінці власної діяльності.

Аналіз досліджень. Питання професійної освіти дизайнерів розглядали Н. Дерев'яно, С. Зінченко, Т. Козак, В. Корсунський, А. Крицька, Л. Полудень, І. Продан, В. Прусак, О. Трошкін, В. Томашевський, С. Шабельник та ін. Особливості графічної, колористичної та художньої підготовки дизайнерів досліджували С. Алексєєва, І. Заргарян, Н. Комашко, В. Косюк, Г. Максименко, А. Максимова, О. Парфьонова, О. Фурса, І. Цідило, Н. Школяр та ін.

Серед наукових робіт, присвячених методиці проектування плаката, можна виділити О. Калашнікову, В. Кулікова, М. Лук'янова, В. Малиновського, І. Шалінського та ін. Проблемам історії мистецтва плаката присвячені праці О. Біантовської, Є. Бовкун, А. Будника, В. Вітера, В. Жукова, А. Кудряшова, О. Северіни, О. Залевської та ін. Для визначення особливостей сприйняття плаката, а також при підготовці методичних рекомендацій з вивчення плаката важливе місце займають дослідження А. Андрейканіча, В. Шевченко та ін.

Аналіз літератури виявив, що поряд із глибокою розглянутістю багатьох важливих питань, безпосередньо дотичних до проблеми, залишається відкритим питання місця плаката в системі фахової підготовки майбутніх дизайнерів.

Мета статті. Таким чином, мистецтво плаката потрібно розглянути як фактор, що сприяє зміцненню міждисциплінарних зв'язків і підкреслює специфіку спеціальності. Такий підхід дає змогу сформулювати уявлення про плакат як явище культури, що володіє потужним виховним потенціалом.

Виклад основного матеріалу. Однією з причин складнощів при створенні композиції плакату є недостатність досвіду їх сприйняття, тому на заняттях доцільно приділити увагу демонстрації прикладів плакатного мистецтва.

Лекція має бути спрямована на важливі умови композиційного пошуку та сконцентрована на розкриття основних напрямів: плакат як жанр образотворчого мистецтва; особливості художньої мови плаката; розвиток плакатного мистецтва в історичному аспекті; основні жанри плаката; призначення та функції плакатів.

Наочність повинна відповідати цим напрямам і якомога повніше виражати їх зміст. На цьому етапі важливо зацікавити студентів, викликати бажання створити власний плакат, використавши необхідні прийоми.

Оскільки осягнути вичерпно ці питання за час лекції неможливо, вивчення історичних аспектів виносить для самостійного опрацювання студентами. Одним із практичних завдань є дослідження певного періоду мистецтва, у нашому випадку українського авангарду та його яскравих представників.

Навчальне завдання має відповідати таким основним вимогам: тема плаката повинна бути актуальною для студентів, цікавити їх, стимулювати до творчої діяльності; плакат повинен мати практичне значення (доцільно створити плакат для участі в конкурсі або практичного використання з іншою метою). Важливо, щоб студенти знали, з якою метою створюється цей плакат, яку

функцію він виконуватиме); тема має бути конкретизованою (невизначені теми не забезпечують творчого стимулу, провокують на формальне виконання завдань).

Практичні завдання з композиції плаката здебільшого мають на меті розвинути творчу особистість студента, аніж навчити його думати образно та виконувати оригінали робіт. Дизайн-проектуванню плакатів передувало вивчення кольорознавства, композиції та шрифтів. Також студенти вже мають навички комп'ютерного проектування, тому базових знань достатньо для виконання практичного завдання зі створення плаката.

Важливим елементом навчальної діяльності є аналіз етапів власної роботи. Рефлексія студентом виконаної роботи можлива при попередній підготовці з основ композиції та теорії кольору. Це ще раз доводить важливість зміцнення міждисциплінарних зв'язків.

Вагоме значення має організація ескізної роботи. Більшість студентів не розуміє важливості ескізної роботи для створення плаката. Дехто з них намагався працювати одразу в середовищі комп'ютерної програми. Доцільно продемонструвати повний ряд ескізів від початкової ідеї до кінцевого композиційного ескізу в кольорі.

Певні труднощі виникають через нестачу досвіду композиційних пошуків і знань особливостей плакатної мови. Також ускладнення виявляються при спробі виразити, передати ідею, що виникла в уяві.

Робота над ескізами дає змогу спробувати різні варіанти вираження ідеї, перевірити ефективність застосування тих чи інших засобів композиції при створенні художнього образу. Композиційні пошуки можна проводити по-різному. На цьому етапі головне завдання – виразити візуально творчу ідею (Шевченко, 2007: 68).

Для ефективного вирішення поставлених завдань студент повинен володіти такими якостями, як ініціативність, самостійність, творче мислення, спостережливість, наполегливість. Синтез слова та художнього зображення як основа плакатної виразності є одним із важливих елементів професійної майстерності дизайнера.

Робота в жанрі плаката орієнтована на створення завершеного твору з метою його практичного використання. Це дає змогу зробити навчання більш мотивованим. Плакат дає можливість за короткий час пройти всі етапи композиційного пошуку, спробувати їх на практиці, набути власний творчий досвід.

Навчальна дисципліна «Дизайн-проектування» – одна з базових дисциплін у системі підготовки

фахівця з дизайну. Її головне завдання – опанування теорії та методики дизайну через розуміння теоретичних засад, набуття практичних навичок у визначенні форм і методів проектування; уміння використовувати теоретичні положення на практиці.

Ця навчальна дисципліна включає теоретичний і практичний складники, які формують фахову базу, утворюючи сукупність знань і вмінь майбутнього дизайнера. У процесі навчання студенти знайомляться з етапами розробки дизайн-проекту, з методами проектування, учаться самостійно вирішувати поставлені в процесі проектування завдання, ураховувати конструктивні та естетичні вимоги до об'єкта проектування.

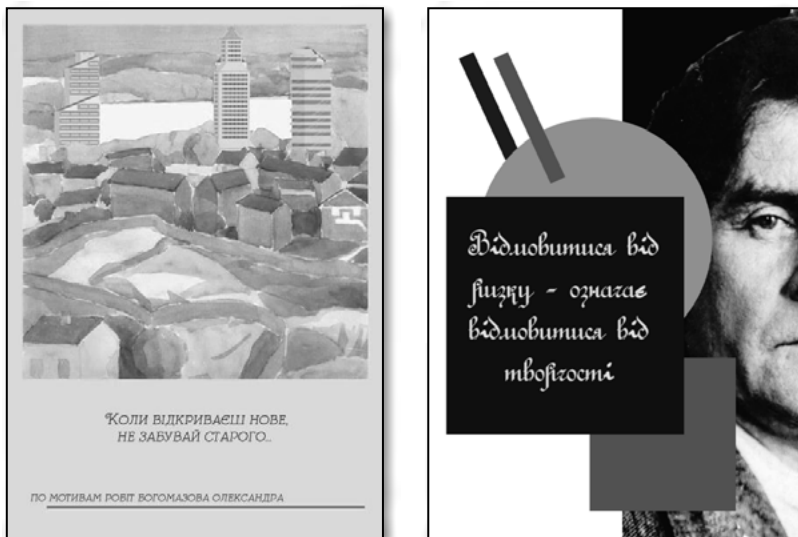
Для вдалого засвоєння теоретичних основ і виконання практичних завдань із «Дизайн-проектування» студентам необхідно мати базові знання з академічного рисунка й живопису, основ композиції та шрифтів, кольорознавства, формоутворення, історії мистецтв та інших фахових дисциплін.

Сучасний плакат – це дизайн-об'єкт, який безперервно розвивається й розширює свої функціонально-морфологічні кордони. Він дає проектувальнику широкі можливості інноваційного пошуку, забезпечує високий комунікативний ефект. Мистецтво створення плаката відповідає соціальним замовленням суспільства. У будь-який час незалежно від тематичного забарвлення воно ефективно впливає на суспільний лад, привертаючи увагу пересічних громадян до найактуальніших проблем світу і способів їх вирішення. Плакат поєднує надбання станкової та книжкової графіки, фотографії та типографіки, він становить невід'ємну частину візуальної культури як ефективний засіб масової інформації.

В одному з практичних завдань навчальної дисципліни «Дизайн-проектування» ми вирішили поєднати дослідження творчості художників-авангардистів, визначення стильових особливостей одного з них і виконання плаката в його манері. Обмежити тему плаката вирішили патріотичним напрямом з метою популяризувати здобутки українського авангарду серед студентської молоді.

Вивчення українського авангардного мистецтва доцільно проводити на основі аналізу творчості таких яскравих представників, як О. Архипенко, О. Богомазов, О. Екстер, В. Єрмілов, К. Малевич та інші (Столярчук, - 2015).

На практичних заняттях з «Дизайн-проектування» розглянуто історичні передумови виникнення й загальні риси стилю. Отже, перед початком роботи зі створення плаката студенти дослідили особливості авангардного образотворчого мистецтва, проаналізували характерні риси

а) б)
Рис. 1. Помилки у виборі тексту і шрифту плаката

та техніки робіт одного із запропонованих авторів. Результати дослідження оформлені у вигляді презентацій і продемонстровані групі на практичному занятті.

Мистецтво плаката потребує миттєвого сприйняття людиною. Саме це призводить до необхідності використання в ньому «особливої максимально виразної візуальної мови, яка реалізується засобами та прийомами в дизайні» (Абизов, Грищенко, 2011: 73). Досягти цієї виразності рівною мірою допомагають спрощення чи деталізація зображення, стилізація, виразність шрифтового блоку, композиція та обрані кольорові сполучення.

За В. Малиновським, сучасний плакат є дизайн-об'єктом, який постійно розвивається, розширюючи свої функціонально-морфологічні кордони. Він дає дизайнеру можливості висо-

кого комунікативного впливу на суспільство з метою вирішення нагальних соціальних проблем. Плакат є повідомленням до глядача, може бути інформативним, психологічним і комерційним інструментом залежно від мети його створення (Малиновський).

Плакатна графіка належить до окремого різновиду друкованої графіки. Отже, плакат виконується за проектами митців у різних графічних і живописних техніках. В умовах сьогодення найчастіше плакати створюють з використанням комп'ютерних технологій (Андрейканіч, 2012: 4).

Для кращого сприйняття плакат має бути великим за розміром, щоб сприймався на великій відстані. Відповісти цій вимозі повинен і шрифт плаката, його розмір, колір і розташування у форматі. У сучасному плакаті часто використовують фотографічні зображення, які можуть бути поєднані з малюнком.

Студентам був запропонований формат роботи А1. Щоб побачити, як саме буде сприйматися плакат у середовищі, виконані роботи необхідно було розмістити та продемонструвати на мокапі (що в перекладі з англійської – спеціальний файл-макет).

На плакаті зображення супроводжується текстом. В. Шевченко відзначає важливість стилю текстового звернення. На думку дослідника, потенційні можливості тексту характеризуються такими ознаками: активний, життєрадісний, вдалий, переконливий; описувальний чи

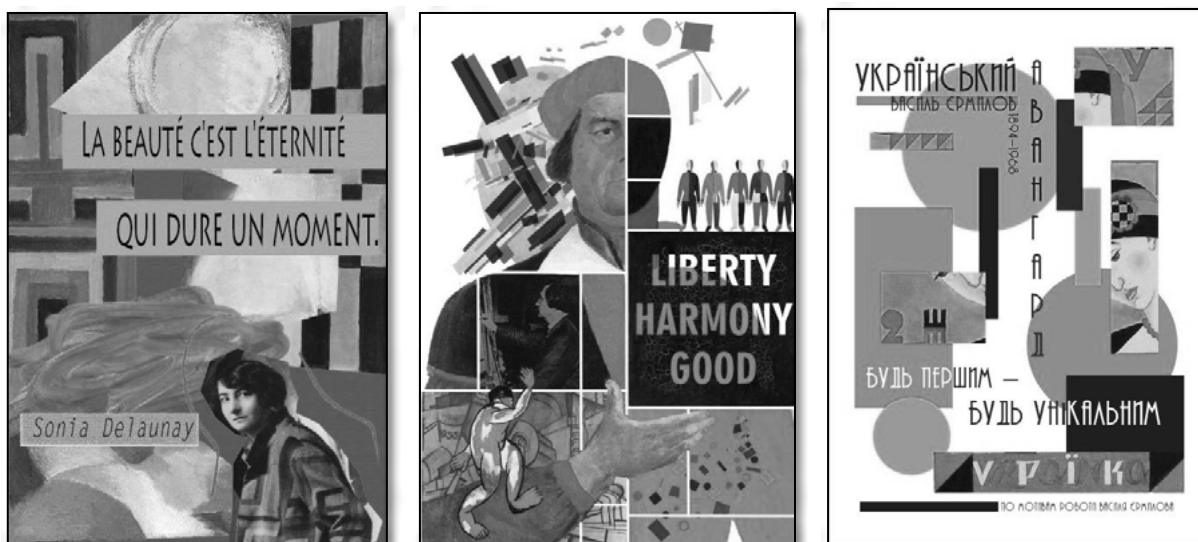

Рис. 2. Плакати, створені в техніці колажу (роботи студентів Я. Плюти, В. Тігової, К. Шевченко)

роз'яснювальний; спонукальний до роздумів, до дії, такий, що змінює ставлення до явища або ситуації (Шевченко, 2007: 88).

Отже, наступним завданням було підібрати влучний вислів для розміщення на плакаті. У процесі роботи ми зіткнулися з тим, що студенти намагалися написати афоризми, використати речення, навіть віршовані рядки (рис. 1, а), через це текст погано зчитувався та власне плакат утрачав свою основну функцію – донесення інформації. Необхідно також наголосити студентам, що текст може стати нерозбірливим через неправильно підібраний шрифт (рис. 1, б).

Доцільно розглядати плакат не лише як різновид графічного мистецтва, а також як мистецьке явище, що стало одним із найдієвіших засобів візуальної комунікації. Він включає досягнення станкової та книжкової графіки, фотографії та типографіки, а також як засіб масової інформації має потужний вплив на свідомість людей (Андрейканіч, 2013).

Ми навмисно не обмежували студентів у виборі техніки виконання роботи. Вони мали змогу обрати ту техніку, яка їм найкраще вдається. Деякі студенти створили свої плакати як колаж, використавши одну чи декілька робіт художника-авангардиста (рис. 2).

Характер елементів плаката й засобів його виразності залежать від мети, призначення та умов сприйняття плаката глядачем (Абизов, Грищенко, 2011: 73).

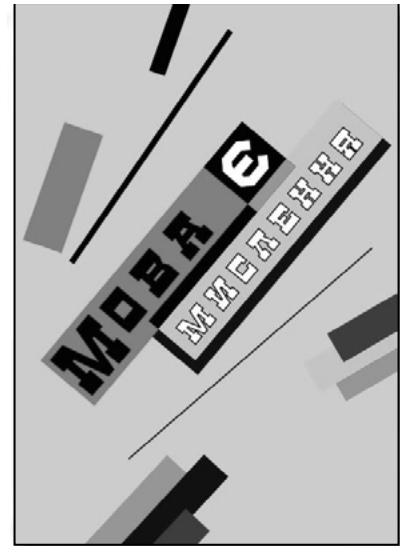

Рис. 3. Роботи студентів С. Мирошніченко й В. Бондаренко

Якщо плакат не буде композиційно виважений, він сприйматиметься не настільки виразно. Не варто навантажувати формат дрібними деталями. Бажано, щоб елементів плакату було не більше дев'яти.

Обираючи ті чи інші елементи композиції, потрібно зважати на загальний принцип композиційної побудови плаката. Це твердження стосується й шрифтових елементів композиції. Симетричній побудові плакату буде гармоніювати й шрифт, який підпорядковується симетрії. Місце розташування тексту може бути різним як у полі малюнка, так й окремо від зображення, також можливо обрамляти малюнок текстом, створюючи цілісну композицію твору (Шевченко, 2007: 88).

Студенти спробували створити власні авангардні роботи в манері обраного художника (рис. 3).

Рис. 4. Динаміка в плакаті (роботи студентів К. Писаренко, Д. Радчиної та В. Охріменко)

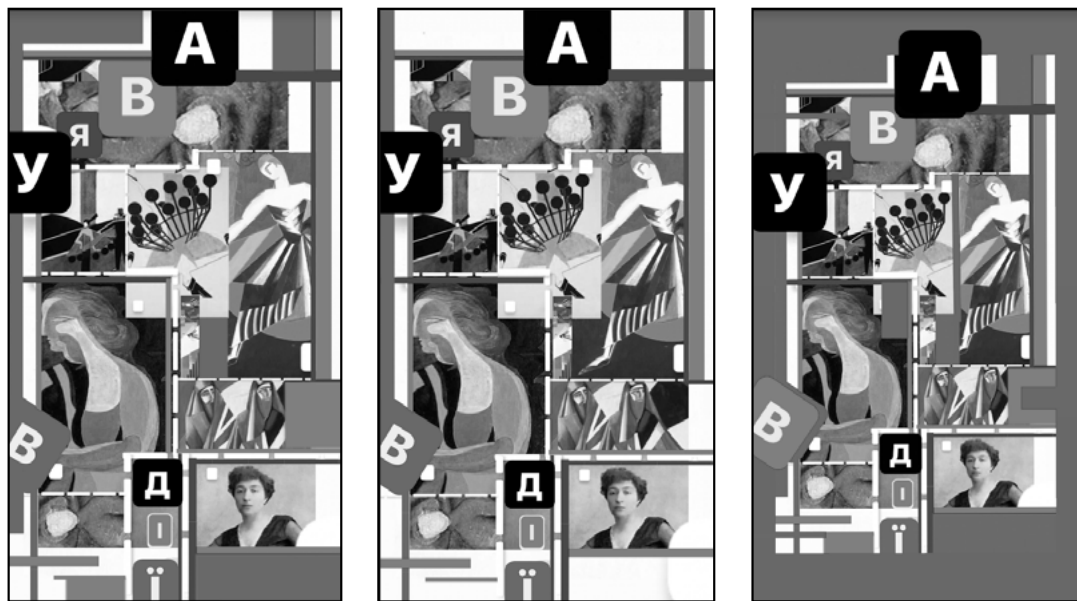

Рис. 5. Композиційні пошуки (робота студентки О. Антоненко)

Однією з ознак образотворчого авангардного мистецтва є динамізм. Надихнувшись роботами Олександра Богомазова, відчувши художнє переживання простору й часу, народженого уявою митця, студенти створили власні динамічні композиції (рис. 4).

Засоби виразності плакату неподільно пов'язані між собою. Проектні засоби повинні бути спрямовані на чіткість і логічність подання інформації, а художні – на емоційну реакцію, образне сприйняття повідомлення.

Принципове значення в мистецтві створення плаката належить кольору, точніше сполученню кольорів. Зазвичай у колірній композиції використовують два-три кольори однієї сили тону.

Вагома роль відводиться символіці кольору й умовним символам, загально визнаним позначенням будь-якого поняття, явища, ідеї. Психологами доведено, що колір має змогу викликати певні відчуття та емоції в глядача. При оцінці колірної рівноваги плакатної композиції необхідно враховувати не лише зображення, а й розмір, розміщення та вигляд шрифту (рис. 5).

Розвиток творчого мислення відбувається в процесі вирішення творчих завдань, важливими ознаками яких є самостійне бачення проблеми та визначення мети творчого пошуку, необхідність подолання стереотипів. Ефективний творчий досвід формується при умові усвідомлення власних переживань і мисленневих процесів. Основними напрямками дії з метою розвитку творчого мислення повинні бути організація композиційного пошуку на всіх етапах вирішення творчих завдань, логічне завершення композиційного

пошуку в кінцевому результаті проектування та стимулювання усвідомлення мисленневих процесів, що відбуваються при цьому.

Попередній аналіз поставленої проблеми є одним із важливіших етапів творчого пошуку. При створенні плакатів з'являється можливість акцентувати цей етап і висловити його вербально. Важливо використовувати конкретизувальні запитання з метою спрямувати студента на осмислення завдань, поставлених перед ним. Це в подальшому допоможе студентові ставити перед собою мету творчого пошуку та розуміти протиріччя, які призводять до утворення проблемної ситуації.

Важлива також емоційна атмосфера занять. Як можна помітити на заняттях, студенти часто недооцінюють свій творчий потенціал, через те що не мають достатнього досвіду композиційного пошуку і створення кінцевих творів. Завдання педагога полягає в тому, щоб дати можливість студентові висловлювати найнезвичніші та нетрадиційні ідеї, уникати різких оцінок, натомість спрямовувати творчий пошук студентів за допомогою своєчасної постановки завдань.

Розвиток творчого мислення має індивідуальний характер. Процес творчості має свої неповторні особливості, хоча й підпорядковується загальним психологічним закономірностям. Спостереження за емоційним станом у процесі проходження різних етапів творчого пошуку й аналіз типових ускладнень показали, що цілеспрямований розвиток творчого мислення потребує застосування індивідуального підходу.

Висновки. Плакат – вид графіки, який дає змогу дизайнерам дати волю своїй уяві. До того

ж це відмінний спосіб овоїти нову техніку або поліпшити свої навички. Іноді створення плаката дається дуже важко, адже потрібно донести ідею, використовуючи мінімум засобів. Але в будь-якому випадку це цікаво, особливо коли плакат вийшов вдалим і привертає увагу людей.

Таким чином, можна зробити висновки, що в процесі практичної роботи над плакатом виникає ситуація, що сприяє цілеспрямованому розвитку творчого композиційного мислення. Ця

можливість визначається специфікою мистецтва плаката й особливостями його художньої мови. Особливості плаката дають змогу використовувати методи вирішення творчих завдань для навчання методики композиційного пошуку. Робота над плакатом дає можливість пройти всі етапи творчого пошуку, від задуму до кінцевого втілення, у результаті проектної діяльності й дає змогу відчутти соціальну значимість функціонування готового твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абизов В. А., Грищенко В. В. Основні чинники, що визначають розвиток сучасного плакату. *Образотворче мистецтво*. 2011. № 11. С. 71–75.
2. Андрейканіч А. І. Плакат: його види та жанри. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2013. Вип. 19 (1). С. 121–126. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_mssh_2013_19\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_mssh_2013_19(1)_28) (дата звернення: 20.05.2021).
3. Андрейканіч А. І. Антологія українського плаката першої третини ХХ століття. Косів : Видавничий дім «Довбуш», 2012. 120 с. ; іл.
4. Малиновський В. Виставка соціального плакату. URL: <http://kipdm.com/88-vystavky/126-vistavka-sotsialnogo-plakatu.html> (дата звернення: 20.05.2021).
5. Столярчук Н. Український авангард ХХ століття : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк. 2015. 180 с.
6. Шевченко В.Я. Композиція плаката : навчальний посібник. 2-е вид., доп. Харків : Колорит, 2007. 133 с.

REFERENCES

1. Abyzov V.A., Hryshchenko V.V. Osnovni chynnyky, shcho vyznachaiut rozvytok suchasnoho plakatu. [The main factors determining the development of a modern poster]. *Visual arts*, 2011, Nr 11, pp. 71–75 [in Ukrainian].
2. Andreikanich A.I. Plakat: yoho vydy ta zhanry. [Poster: its types and genres]. *Ukrainian culture: past, present, ways of development*, 2013, Nr. 19(1), pp. 121–126 [in Ukrainian]. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_mssh_2013_19\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_mssh_2013_19(1)_28). (data zvernennia 20.05.2021).
3. Andreikanich A.I. Antolohiia ukrainskoho plakata pershoi tretyny XX stolittia. [Anthology of Ukrainian posters of the first third of the XX century]. Kosiv : Publishing house «Dovbush», 2012, P. 120, il. [in Ukrainian].
4. Malynovskiy V. Vystavka sotsialnogo plakatu. [Exhibition of social poster]. [in Ukrainian]. URL: <http://kipdm.com/88-vystavky/126-vistavka-sotsialnogo-plakatu.html> (data zvernennia 20.05.2021).
5. Stoliarchuk N. Ukrainskyi avanhard XX stolittia : navch. posib. [Ukrainian avant-garde of the XX century: training manual]. Lutsk : Vezha-Druk, 2015, P. 180 [in Ukrainian].
6. Shevchenko V.Ia. Kompozytsiia plakata: navch. posib. [Poster composition: training manual]. 2 vyd., dop. Kharkiv : Koloryt, 2007, P. 133 [in Ukrainian].